

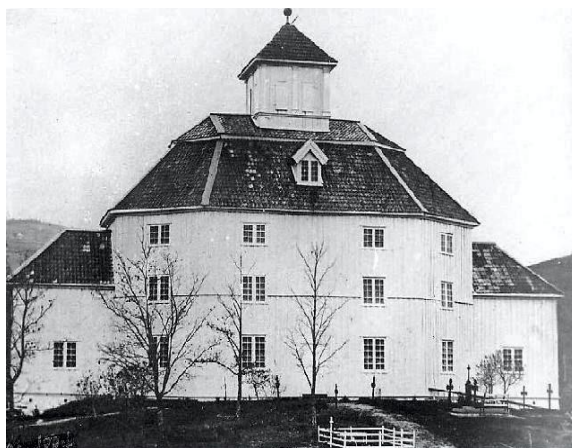
Pengene og menneskene bak byggingen av Gjøvik kirke.

Gjøvik fikk egen kirke først i 1882, 21 år etter å ha fått status som kjøpstad. Inntil da var gjøvikenserne henvist til å benytte Hunn kirke som lå i Vardal. Som nyetablert by er det forståelig at man hadde sterke ønsker om å ha sin egen kirke men argumentet som ble framført var at Hunn kirke var så gruelig kald om vinteren. Dette argumentet virker ikke særlig originalt i det de fleste kirker på denne tiden måtte være kalde om vinteren. Det er all grunn til å tro at prestisjen ved å ha egen kirke var en vel så viktig begrunnelse. Byen fant ikke selv mulighet til å finansiere ny kirke men løsningen ble at ekteparet Julie og Martin Engelhardt Hoff gav pengene som trengtes til byggingen.

Gamle Hunn kirke

Den gamle Hunn kirke ble innviet i 1822. Kirken erstattet da kirken som lå der samt gamle Bråstad kirke som lå på tunet på Bråstad nordre. Disse var annekskirker under Vardal hovedkirke men man mente at Hunn og Bråstad annekssogn kunne klare seg med en kirke og denne ble da lagt til Hunn. Kirken var bygget åttekantet og man mener at Abraham Pihl var arkitekten. Han er også tillagt æren for Åmot kirke i Nordre Land som ble innviet i 1823. Denne kirken står fremdeles og dersom man sammenligner bilde av Åmot kirke av i dag med historisk bilde av Hunn er det ikke vanskelig å bli overbevist om at arkitekten var den samme. Kirkene ser ut til å være fullstendig like og om de også var like innvendig skulle Hunn kirke hatt sitteplass til 700 personer.

Ved byetableringen i 1861 ble Hunn kirke liggende utenfor bygrensen slik at gjøvikenserne måtte til Vardal når de skulle til kirke.

Kirkebygging i Norge

I 1722 besluttet Fredrik 4. at norske kirker skulle selges til fordel for statskassen som var i begredelig tilstand etter den store nordiske krig. Han ga oppgaven til embedsmannen Hans Nobel som i løpet av et par år klarte å avhende halvparten av kirkene i Norge. Kjøpere var prester, embedsmenn og lokale bønder som først og fremst var interessert i landeiendommene som fulgte med kirkene.

Salgskontraktene inneholdt selvfølgelig klausuler om vedlikeholdsplikt for de nye eierne men denne ble i stor grad neglisjert. Resultatet var at den vedlikeholdsmessige statusen for kirkene utviklet seg sterkt i negativ retning i løpet av hundreåret og situasjonen ble ikke bedre i begynnelsen av det 19. århundre med kriger, blokade og uår. Først omkring 1820 ble det igjen økonomisk grunnlag for å bygge kirker og behovet hadde i tillegg øket sterkt på grunn av befolkningsutviklingen.

En ny kirkelov i 1851 krevde at kirkene skulle romme 3/10 av menigheten. Dette, sammen med opprettelsen av nye sokn, førte til den en eksplosjonsartet byggaktivitet. I siste halvdel av 1800-tallet ble det bygd 623 nye kirker og revet 390 gamle.

For å løse denne formidable oppgaven, ble noen av landets fremste arkitekter, som Linstow, Nebelong, Grosch, Nordan og Schirmer, engasjert som statlige rådgivere. Kirkedepartementet ga ut samlinger med mønstertegninger som de lokale kirkebyggerne kunne bruke eller tilpasse etter behov. På den måten bidro kirkebyggingen til å spre internasjonale arkitektoniske impulser. Den gotiske stil ble valgt som det udiskutable, sakrale forbilde, men man hentet ofte detaljelementer fra tidens populære trestil, sveitserstilen. Slik ble den nygotiske, hvite trekirken på landet selve prototypen på en norsk kirke.

Ekteparet Julie og Martin Engelhardt Hoff

Martin Engelhardt Hoff var født 1836 som sønn av distriktslege i Nedre Telemark Hans Christian Martinius Hoff. Han kom fra gården Hoff i Vestre Aker fra en familie som var sterkt dominert av offiserer og jurister. Martin Engelhardt Hoff utdannet seg også til jurist og kom til Gjøvik for å praktisere som sakfører. Vi finner de første sporene etter ham ved etablering av Gjøvik-Vardalske Skydeforening som ble stiftet 7. Februar 1861. Her ble den 25 år gamle sakføreren valgt til ”direksjonens formand”. Skydeforeningen var åpenbart et forum for byens ledende menn i det følgende var til stede på stiftelsesmøtet: lensmann Anders Mjølstad, Jens Hund, Halfdan Mustad, Haagen Skattum, ordfører Adolph Martin Lund, fogd Hans Sverre Sommerfeldt, Hans Mustad, Peder Braastad, H.B. Falck og dr. Sandborg. At den unge sakføreren ble valgt til formann i en slik forsamling tyder på at han hadde etablert seg med et visst ry i Gjøvik.

Han markerte seg imidlertid tidlig som en stridbar person og Skydeforeningen opplevde allerede det første året en splittelse på grunn av Hoff disposisjoner. Dette førte til at medlemmene fra Vardal meldte seg ut og Hoffs funksjonstid ble begrenset til ett år. Senere utmerket Martin Engelhardt Hoff seg som aktør i et utall av injuriersaker, enten som saksøker eller som saksøkt. Det fortelles at han i en periode samtidig førte tre injuriersaker mot samme person, nemlig sakførerkollega Hirsch.

Hoff var ute på eiendomsmarkedet og i 1861 kjøpte han Valhalla av Ole Ellensen Øverby på Sogstad. Denne eiendommen ble i 1862 solgt til Vardal kommune som benyttet den til skolegård, senere Fredheim skole. Skolebygningen som mange vil huske hadde et herskaplig preg og det kan tenkes at Hoff fikk denne bygget som bolig til seg selv. I 1867 kjøpte Hoff gården Ås i Vardal av Kristian Viger. Denne ble etter ganske kort tid solgt videre til O. Mustad og Søn. Hoff kunne ha emosjonelle grunner til kjøpet av gården i det bestefaren til kona Julie hadde kommet fra Ås.

I 1870-årene drev Hoff sin sakføregjerning på en mer seriøs måte og han var kjent for å gjøre en god jobb for sine klienter. Han involverte seg også i industriutvikling og var drivkraften bak etablering av Gjøvik Dampsag som startet driften i 1875. Denne etableringen var så dårlig tilpasset markedet som mulig og de europeiske konjunktorene hadde passert toppen før man var ferdig med byggingen. Prisene på trelast utviklet seg derfor svært negativt og det var ikke mulig å opprettholde driften lengre enn til 1878. Dampsaga gikk konkurs og de fleste av interessentene gikk personlig konkurs. Blant disse var Hoff selv.

Martin Engelhardt Hoff hadde en gang før 1865 giftet seg med Julie Forseth f. 1842. Vi finner ekteparet bosatt i Bygdø Alle i Christiania i 1865. Julie var datter av garver og bryggerieier Ole Forseth som hadde opparbeidet seg en betydelig formue. Ole Forseth var sønn av Nils Ås Forseth som kom fra gården Ås i Vardal. Nils, født 1771, var den nest yngste i barneflokk og slo seg tidlig på handel, i sær hestehandel. Han gikk for å være dyktig og pågående og kom godt ut av de fleste handler. Etter å ha etablert familie og flyttet noen ganger fikk han i 1807 muligheten av å kjøpe gården Forseth i Vestre Gausdal. Bonden på gården hadde kommet i økonomisk uføre og måtte selge. Nils gjorde en avtale med odelsgutten slik at han kunne ta gården igjen på odel med videresalg til Nils senere. Nils plasserte kona og ungene på gården og fortsatte med sin hestehandel. Han var hjemom ofte nok til at det etter hvert ble 10 barn. Skal man tro det som blir oppgitt på forskjellige nettsted hadde Nils også mange barn i tillegg. Han skal ha hatt minst 6 barn med andre kvinner og det antydes at det også fantes flere. Den eldste av barna på Forseth hette Ole. Den tredje eldste, som også var en gutt ble også døpt Ole, født i 1799. Den eldste Ole fikk i 1837 kjøpt gården Seielstad på tvangsauksjon. Han ble da stamfar til dagens brukegenerasjon på Seielstad. Den yngste Ole var med faren på handelsreiser og fikk således kontakter i Christiania og omegn. Han kom på denne måten i kontakt med garveren på Woxen gård, Johannes Jokumsen Voxen og skulle senere bli hans svigersønn.

Maren Woxen var gift med Carl Gustaf Danelius, også han garver. De fikk tre barn sammen men ektemannen døde i 1824 i en alder av 40 år. I 1828 giftet Ole Forseth seg med Maren og de fikk 6 barn sammen. Av Marens 9 barn døde 5 i løpet av en 12 måneders periode. Hun døde selv i 1838 og da var ytterligere ett av barna borte. Ole giftet seg senere med Lovise Hjøring og de fikk ett barn, datteren Julie Lovise i 1842.

Det å beherske faget lærgarving må ha gitt et usedvanlig grunnlag for de dyktigste til å bygge seg store formuer. Garvet lær var en betydelig nødvendighetsartikkel og garving utgjorde på 1800-tallet for et nasjon som England en fjerdedel av verdiskapningen i samfunnet. Det er grunn til å tro at garving var en minst like betydningsfull næringsaktivitet her i Norge. Et faktum som understøtter dette er at garvermester Niels Ytteborg ble en av Kristianias rikeste og mektigste menn. Ytteborg var gift med en søster av Maren Woxen Forseth og således Oles svoger. Han stiftet Kristiania Håndverkerforening i 1838 og dette ble en maktbase som førte til at han i 1850 ble valgt til stortingsmann for bykretsen Kristiania og Lillehammer. Han sørget også for å få prestisjefylte verv som hhv. Branndirektør og Stadshauptmann for Christiania. Stadshauptmannens oppgaver var å ha overkommandoen over hovedstadens militære styrker som besto av 2 kompanier. Ytteborg investerte i mangslungen industri og etablerte blant annet Ytteborgs Bryggeri som senere gikk over i Foss Bryggeri.

Også Ole Forseth må ha gjort det godt på garvingen. Han etablerte også sitt eget bryggeri, Forseths Bryggeri og har nok også kommet godt ut av dette. Da Forseth døde i 1880 etterlot han seg en millionformue i datidens pengeverdi. Han hadde da formodentlig 3 arvinger: Stesønnen Johan Fredrik Danelius som tok over bryggerivirksomheten, datteren Lovise Emilie i ekteskapet med Maren Woxen og endelig Julie Olava i ekteskapet med Lovise Hjøring. Lovise forble ugift og bodde sammen med sin far til hun døde ca 30 år gammel. Julie giftet seg som tidligere nevnt med sakfører Martin Engelhardt Hoff.

Kirken blir en realitet

Gjøvik og Vardal kommuner hadde felles ansvar for Hunn kirke og dette ble videreført for nye Gjøvik kirke. Gjøvikenserne var ikke fornøyd med å måtte dra ut av byen for å komme i kirken og klaget over at kirken var så kald. De ønsket seg derfor en egen kirke innenfor byens grenser. Adv. ME Hoff hadde overfor presten OT Krogh antydnet en løsning og Krogh skrev med bakgrunn i dette i 1876 at borgerne tenkte å flytte kirken til byen.

I 1878 inntraff som tidligere nevnt konkursen ved Gjøvik Dampsag. Hoff gikk som følge av dette personlig konkurs og hadde ingen mulighet til gjøre noe med kirkeplanene. Imidlertid døde svigerfaren Ole Forseth i 1880 og etterlot seg en stor formue. Han hadde gitt uttrykk for at den nødvendige del av formuen skulle benyttes til finansiering av ny kirke i Gjøvik. Med bakgrunn i at faren Nils var fra Vardal kan man forstå denne prioriteringen av midlene. Hoff kunne dermed meddele Gjøviks ordfører Haagen Skattum at pengene var skaffet til veie og at byggingen kunne starte. En betingelse var imidlertid at Hunn kirke måtte ofres slik at materialer fra denne kunne benyttes i den nye. Så vel Vardal som Gjøvik kommuner syntes dette var en løsning som var fordelaktig for begge parter og grunnstein for kirken ble nedlagt 31. juli 1881. Arkitekt Jacob Wilhelm Nordan fikk oppdraget med å ivareta utformingen. Nordan var engasjert av Kirkedepartementet til å utarbeide mønstertegninger for kirker. Det sies at hans tegninger er lagt til grunn for bygging av ca 100 gudshus. I vårt distrikt er verd å nevne at Eina kirke er tegnet av Nordan.

Kirken i Gjøvik er utformet i nygotisk stil som var tidens mote. Inspirasjonskilden er selvfølgelig å finne i middelalderens gotiske katedraler. Den gotiske måten å bygge på var først og fremst et konstruksjonsprinsipp som ga nye muligheter for å bygge høye og slanke konstruksjoner med høye vinduer for maksimalt innslipp av lys. Gjøvik kirke er i denne sammenheng et typisk eksempel på anvendelse av nygotisk byggestil.

Byggearbeidet ble satt bort til byggmester JCC Aschenbach. Det er ikke kjent hvor stor erfaring byggmesteren hadde med bygging av kirker og spesielt kirketårn men det er et faktum at under byggingen blåste tårnet ned 2. juledag 1881. Det var flust med eksempler på bygging av kirker utført av andre byggemestere hvor den slags ulykker ble unngått. Det er nok å nevne Amund Nielsen Gloppe

som var byggemester for kirkene Seegård, Biri, Brøttum og Vardal. Han hadde tydeligvis nødvendig kunnskap og erfaring til å gjennomføre disse oppgavene på en bedre måte på steder som var betydelig mer værutsatt.

Aschenbach klarte imidlertid å få bygget tårnet opp igjen og 1. november 1882 kunne kirken innvies i høytidelige former og med alle notabiliteter i Gjøvik og Vardal til stede. Sogneprest i Vardal var på denne tiden Peter Blom som tiltrådte 1880. Vardal hadde siden byggestarten fått ny ordfører, nemlig Nicolay Forseth. For Julie Forseth Hoff var det sikkert et hyggelig moment å kunne ønske sin fetter velkommen til kirken og senere til soupen på "Hoffshaugen". Nicolay Forseth var av sønn av Oles bror Hans som var handelsmann i Land. Nicolay hadde utdannet seg til ingeniør i Tyskland før han fikk stillinger som fullmektig, først ved Hadeland glassverk, så ved Biri glassverk. I 1866 kjøpte han gården Nedre Stokke og ble gårdbruker.

Altertavlen

Ved innvielsen hadde kirken ingen altertavle. Giverne hadde nok en plan for dette og altertavlen kom på plass høsten 1883. Ekteparet Hoff var meget kunstinteressert og ved besøk i Kunstnerens Forening høsten 1881 fikk de oppleve Asta Nørregaards maleri "L'antante de Christ". Bildet hadde naturlig nok et religiøst motiv og fikk god mottakelse i toneangivende kretser. Asta Nørregaard hadde malt dette kun 27 år gammel i Paris og presterte å få dette utstilt på den store kunstutstillingen i Parissalonen. Det å bli antatt til denne utstillingen ble ansett for en stor prestasjon og det kan nevnes at de store skagenmalerne med Krøyer og Ancher i spissen virkelig slet for å oppnå det samme. Bildet overbeviste i en slik grad at Julie Hoff ga Asta Nørregaard i oppgave å male altertavle i Gjøviks nye kirke. Sommeren 1883 var maleriet ferdig og Asta tok det med seg til Gjøvik for oppmontering. Vel tilfreds med sitt verk kunne hun så presentere dette for kirkens autoriteter. Hun fikk da sitt store sjokk ved at menigheten ikke kunne akseptere utførelsen. Det var mange ankepunkter. Det var mange kvinner på bildet, det ble vist for mye naken hud og den prostituerte Maria Magdalena hadde skamløst utslått hår. Den viktigste innvendingen var dog at Kristus var framstilt for lav og likestilt med menneskene på bildet. Asta fant en løsning ved at hun "skjøtte på" kjortel og føtter slik at figuren framstår som høyere. Da altertavlen skulle ferdigstilles fikk hun nok et slag ved at den bibeltekst som var hennes grunnlag for maleriet ble underkjent og erstattet med et som man fant mer passende. Alt dette i sum førte til at Asta Nørregaard fikk nervøst sammenbrudd og måtte reddes tilbake til Christiania av sin gode venninne og kunstnerkollega Harriet Backer. Drømmen om å gjøre en karriere innen kirkedekorasjoner ble effektivt knust og hun konsentrerte seg i resten av sitt kunstnerliv om å male portretter.

Vi vet ikke hvem som var toneangivende i kritikken mot altertavlen bortsett fra at det står at "menigheten" ikke kunne godta denne uten endringer. Det ville være merkelig om ikke sognepresten var den fremste til å uttrykke en mening. Peter Blom var sogneprest i Vardal fra 1880. Fra 1900 til 1910 var han prost i Toten prosti. Blom utga i 1899 "Beskrivelse over Vardal Prestegjeld". Her skriver han i et avsnitt om Gjøvik kirke: "Alterpartiet er praktfullt. Altertavlen der er malet av frøken Asta Nørregaard gjør et overvældende indtryk." Han var nok fornøyd med de endringene han hadde trumfet gjennom.

Epilog

Martin Engelhardt Hoff kunne ikke glede seg lenge over den nye kirken i det han døde i 1891, kun 55 år gammel. Julie Hoff flyttet tilbake til Christiania og levde et tilbaketrukket liv til sin død i 1929. Når det gjelder Hunn kirke som måtte ofres for å skaffe materialer finner vi få synspunkter på denne handlingen. Det er imidlertid interessant at vi kan finne kommentarer fra forfatterens oldefar Albert Christensen, født 1855. På sin 80-årsdag i 1935 ble han intervjuet av avisen "Velgeren" hvor han gjengir glimt fra byens tidligste historie. Følgende framkommer i intervjuet: "Mens vi snakker om

disse ting kommer Christensen også inn på en annen bedrøvelig affære: nedrivningen av den gamle kirke på Hunn da Gjøvik kirke ble bygget. Det var vandalisme av rang at dette verdige gudshus ble tatt bort. I hele landet hadde vi bare 6 kirker av denne art, alle utført etter modell av en torping.”
For de som vil se hva vi mistet kan man få et inntrykk ved å besøke Åmot kirke i Torpa.

Kilder:

Mollgard:	Gjøvik 100 år
Peter Blom:	Beskrivelse over Vardal Prestegjeld
Anne Wichstrøm:	Asta Nørregaard, en livshistorie
Diverse nettsteder	